

ВІДГУК
офіційного опонента про дисертацію Ільницького Ігоря Васильовича
на тему: «Тимчасове військове генерал-губернаторство Галичини
(вересень 1914 р. – березень 1916 р.): особливості формування і
функціонування управлінського апарату»,
поданої до захисту на здобуття наукового ступеню
кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Сучасні дослідники й через сто років після початку Великої війни знову й знову повертаються до вивчення та осягнення її причин, перебігу та наслідків. Саме 2014 рік міг би стати роком пам'яті загиблих та постраждалих, остаточного світового примирення. У цьому контексті розроблені та реалізовані наукові, культурно-освітні заходи мали утвердити у суспільстві переконання про неприйнятність війни як механізму вирішення міжнародних проблем. Однак, на жаль, інформаційна політика ряду держав, заяви їхніх лідерів знову сповнені ідей реваншизму, спроб покласти провину за розв'язання війни столітньої давнини на одну воюючу сторону, створити історичний образ держави-захисника, вибудувати історичний міф «про вкрадену перемогу».

У такій ситуації перед науковцями постає актуальним завдання по створенню об'єктивних і неупереджених досліджень з історії Першої світової війни. Попри те, що за останні 100 років світ і світовий порядок абсолютно змінилися, аналіз політичних, соціально-економічних процесів періоду, що передував Великій війні дає нам важливий матеріал можливого прогнозу розвитку міжнародних відносин, передбачуваних наслідків тих чи інших подій сьогодення.

Нинішню ситуацію російсько-українських взаємин, що обумовили таке загострення міжнародних відносин, наслідки якого можуть вилитися у широкомасштабний збройний конфлікт і вийти далеко за межі україно-російського пограниччя, мабуть, необхідно було спрогнозувати, як із позицій історичних ретроспектив періоду Першої світової, так і з політики вищого російського керівництва на чолі з В. Путіним протягом останніх 15 років. На

наше переконання стратегія та практика російської зовнішньої політики, принципи й основні механізми її реалізації мають своє глибоке історичне коріння з імперських часів. Найвдаліше її сутність ще у XIX ст. сформулював у своїй праці “Великая Россия” російський суспільно-політичний діяч, історик та публіцист Петро Струве, який писав: «Для створення Великої Росії є тільки один шлях: направити всі сили на ту область, яка дійсно доступна реальному впливу російської культури. Ця область – весь басейн Чорного моря, тобто всі європейські і азійські країни, що «виходять» до Чорного моря. Тут для нашого незаперечного господарського та економічного панування є справжній базис: люди, кам’яне вугілля і залізо....».

Не змінною по своїй суті залишилася й окупаційна політика Росії. Проблема російської окупації у нинішній зовнішньополітичній ситуації актуальна для Української держави як ніколи, а застосована на Кримському півострові окупаційна практика має свої історичні аналогії з періодом 1914–1917 рр. Саме тому із позицій захисту державного суверенітету, національної безпеки особливої актуальності набувають дослідження щодо функціонування владних структур у Російській імперії, і зокрема окупаційних інституцій у Галичині під час Першої світової війни.

Історія російської окупаційної влади та її інститутів у Східній Галичині й на Буковині у роки Великої війни 1914–1918 рр. розпадається на три відмінних, як сутнісно, так і з погляду кадрового забезпечення періоди: перший – з кінця серпня 1914 до 1915 рр. пов’язаний з діяльністю «Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини» на чолі якого стояв граф Г.Бобринський; другий – з липня 1916 по лютий 1917 рр. – окупаційна влада діяла під назвою «Генерал-губернаторства областей Австро-Угорщини, зайнятих по праву війни» на чолі з Ф.Треповим; третій період з березня 1917 по серпень 1917 р. – це час діяльності створеного Тимчасовим урядом «Обласного комісаріату Галичини і Буковини» на чолі з Д.Дорошенком.

Дисертант Ільницький І.В. за предмет дослідження обрав перший період – період функціонування управлінського апарату Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичина. На наше переконання, саме цей період може стати показовим у з'ясуванні сутності окупаційної стратегії російської імперської державної машини, управлінських механізмів її втілення. На перший погляд проблематика обрана здобувачем наукового ступеню є новою, але варто відмітити, що для праць передників Ігоря Васильовича характерна нарративність при висвітленні процесів та подій цього періоду і зосередженість у більшій мірі на констатації результатів втілення окупаційної політики, аніж на висвітленні та об'єктивному аналізі внутрішнього устрою управлінського апарату, його ефективності та, врешті-решт, спроможності втілювати ті чи інші розпорядження російського імперського уряду, військового командування.

Загалом, необхідність наукової розробки теми дисертації належним чином обґрунтована її автором, а практичне значення роботи не викликає заперечень.

Тема дисертації узгоджується з метою та завданнями дослідження і є відповідною внутрішньому змісту роботи. Вона має чітку структуру, що дозволило автору глибоко розкрити поставлені наукові завдання. Хронологічні рамки та географічні межі окресленні цілком коректно. Верхня межа роботи, яку Ільницький І.В. визначив березнем 1916 р., цілком ним обґрунтована. Дослідник обрав інституційний підхід у своїй роботі, а юридично Тимчасове військове генерал-губернаторство було ліквідоване тільки 23 березня 1916 р. Таке твердження є новим в українській історіографії і дозволяє виокремити нові особливості функціонування управлінських інституцій Російської імперії на західноукраїнських землях.

Варто відмітити, що текст дисертації Ігоря Васильовича містить значну кількість дат та посилань на ті чи інші розпорядження імперської влади, що безперечно є позитивом і засвідчує про активне звернення до першоджерел. Разом із цим ми не зустріли у роботі авторського пояснення до цих же дат.

Ми маємо на увазі різницю між «юліанським» (до лютого 1918 р. за ним велося літочислення на теренах Російської імперії) і «григоріанським» календарями (велося літочислення у більшості країни Західної Європи та Америці), яка на початку ХХ ст. складала 13 днів. Автор в абсолютній більшості випадків датування використовує «старий стиль», але іноді, при згадці перебігу військових дій використаний «новий стиль». Це необхідно пояснювати, оскільки це може викликати певні незгодженості.

Є також зауваження щодо постановки завдань дослідження. На наше переконання, доцільно було б деякі із них сформулювати лаконічніше.

Структура роботи побудована за проблемно-інституційним принципом, тобто спочатку розглянуто організаційно-правові та політичні засади функціонування управлінського апарату Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини, а потім характеризується устрій, кадрове забезпечення та механізми роботи окремих структурних підрозділів російської окупаційної адміністрації. Все вірно та логічно. Назви розділів (підрозділів) принципів заперечень не викликають.

На наш погляд, наукова новизна дисертаційної роботи виявилася у тому, що:

- вперше розглянуто правові, функціонально-організаційні засади, механізми діяльності структурних підрозділів Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини;

- з інституційного підходу подано оцінку ефективності його діяльності по ряду напрямків, серед яких дослідником виокремлено: цивільний, військовий та місцевого адміністрування;

- охарактеризовано особливості практичного втілення політичних стратегій імперського уряду в адміністративній, культурно-освітній, господарській, судовій та інших сферах;

- з'ясовано пріоритети в окупаційній політиці, що виділялися армійським командуванням та центральною владою Російської імперії й мали

реалізуватися управлінським апаратом Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини;

- з нових методологічних підходів висвітлено й проаналізовано роль генерал-губернатора Г. Бобринського в якості керівника окупованими територіями Галичини (провідника політики асиміляції та інтеграції краю до імперського простору).

- прослідковано вплив відсутності належної правової бази, кадрових проблем, втручань вищого армійського командування та уряду щодо ефективності у діяльності структурних підрозділів Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини.

Для досягнення поставленої мети дослідження дисертант добродій Ільницький І.В. застосував комплекс загальних і спеціальних методів історичного пізнання та принципів науково-дослідницького пошуку. Всі вони ретельно роз'яснені у підрозділі 1.3, у повній мірі реалізовано їхній дослідницький потенціал.

У першому розділі здійснено ґрунтовний аналіз історіографії, який засвідчив, що автор обізнаний із науковим доробком своїх попередників у вивченні означеної проблеми. Аналіз наукових праць від початку ХХ ст. й до сучасності, розкриття проблем їх періодизації дало змогу автору прийти до цілком обґрунтованого висновку про те, що воєнний, адміністративно-політичний, економічний і конфесійний вектори діяльності російських окупаційних органів влади у Галичині протягом 1914–1916 рр. мають значні історіографічні напрацювання, проте ретельного вивчення самого механізму формування і функціонування управлінського апарату Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини у вітчизняній та зарубіжній історіографії ґрунтовно не досліджено. Цілком погоджуємось з дисертантом добродієм Ільницьким І.В., що саме перший період окупації є надзвичайно показовим, адже з цього досвіду в організації та діяльності управлінського апарату Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини

вибудовувалася подальша політика російської влади відносно західноукраїнських земель в іншій періоду російської окупації.

Позитивом дослідження, на наш погляд, є ретельно вивчена та прописана історіографія, яка і забезпечила глибину та якість дослідження. Дисертантом добр. Ільницьким І.В. у повній мірі відображено специфіку наукових пошуків істориків у дорадянський, радянський періоди, ретельно проаналізовано праці сучасних вітчизняних та зарубіжних учених, які автор поділив на шість типологічних груп. Разом із цим, маємо зауважити дисертанту, що не варто уникати й критики наукових доробків попередників. Наприклад, того факту що ряд дослідників й нині використовує некоректну назву «Галицько-Буковинське генерал-губернаторство» (замість офіційної «Тимчасове військове генерал-губернаторство Галичини» для періоду 1914–1916 рр. та «Тимчасове військове генерал-губернаторство областей Австро-Угорщини, зайнятих по праву війни» для періоду 1916–1917 рр.); плутають ініціали управлінця Григорія Бобринського, називаючи його то Олександром, то Олексієм, без посилань цитують праці Д. Дорошенка, І. Крип'якевича. Така критика вказала б майбутнім дослідникам не тільки позитивні сторони напрацювань в історіографії, а й позбавила б їх від можливого повторення фактологічних помилок.

Історіографічний підрозділ, на наш погляд, значно виграв би за умови більш розлогої характеристики праць західних істориків В. Біля, М. фон Хагена, П. Гетрелла, А. Мак-Кі, Е. Цьолнера, австрійських сучасних істориків, можливо необхідно було б налагодити й певну наукову співпрацю із західними науково-дослідними установами, що працюють з цієї проблематики.

Цілком очевидним є те, що дисертаційна робота ґрунтується на основі використання широкого кола джерельних матеріалів, значна кількість із яких вводить до наукового обігу вперше, що ще одним позитивом цього дослідження. Загалом дисертантом добр. Ільницьким І.В. опрацьовано більше 150 різних джерел, що свідчить про належне джерельне забезпечення

проблеми дослідження. Звичайно, при залученні матеріалів архівів Російської Федерації робота значно б виграла, вдалося б більш детально висвітлити ряд аспектів, подати більш точні статистичні, біографічні та інші дані.

Уцілому ж залучені архівні джерела охарактеризовано у повній мірі, визначено їхню достовірність та репрезентативність, зазначено певні особливості. Можливо, більш розлогої характеристики потребували б матеріали тогочасної преси. Знано б підвищило репрезентативність дослідження залучення до аналізу і речових джерел (тогочасних листівок, світлин), колекцій галицьких музеїв та приватних колекцій, меморіальних комплексів. При цьому нами відзначається, що у західній історіографії по періоду Великої війни акценти зміщуються на меморіалізацію місць битв, масових поховань, будівель, в яких, наприклад, розташовувалися шпиталі, адміністративні чи військові установи. Ігор Васильович у своїй роботі згадував про певні будівлі, їхні адреси у Львові та інших містах, у яких розміщувалися ті чи інші установи окупаційної адміністрації. Отож, мабуть, вартувало б їх обстежити та подати у роботі оцінки з погляду їхньої придатності для використання в якості тодішніх адміністративних приміщень, тощо.

Цілком схвальним є те, що у підрозділі методами дефініцій визначені поняття «управлінський апарат», «окупація», «окупаційна політика», «окупаційний режим», «окупаційна адміністрація», «русифікація». Цими поняттями автор постійно оперував. Тому їхнє авторське розуміння варто було навести як у тексті дисертації, так і в авторефераті.

Другий розділ дисертації Ільницького І.В. присвячений розкриттю юридичних, політико-ідеологічних та військово-стратегічних основ організації російської окупаційної адміністрації в Галичині. Так, у підрозділі 2.1. «Нормативні та ідейно-концептуальні засади організації управлінського апарату на західноукраїнських землях» досить детально охарактеризовано порядок утворення губерній, повноваження тимчасового військового генерал-губернатора, компетенцію губернаторів, форми їхньої взаємодії з

установами військового генерал-губернатора, армійським командуванням. Розгляд нормативних та ідейно-концептуальних засад організації управлінського здійснено досить ґрунтовано, наведено оригінальні авторські оцінки. Але разом із цим дещо ускладненою є мова викладу, дуже важко читався цей підрозділ: траплялося сплетіння цитат із юридичних документів, спогадів та промов вищих сановників імперії, авторських оцінок і коментарів. Ми рекомендували б дисертанту у подальшому стилістично попрацювати з цим підрозділом, більш адаптувати його для сприйняття не фахівцями-істориками.

Ознайомившись із підрозділом 2.2 «Вище військове командування та реалізація російської окупаційної політики: оцінка факторів впливу» присвяченому питанню чинників, що визначали діяльність вищого армійського командування на функціонування управлінського апарату окупаційної адміністрації, нам ще більш стала зрозумілою давнє армійське прислів'я: «В армії все просто, але нічого не зрозуміло» або «В армії всі дії є не зрозумілими, але правильними». Дійсно, виходила ситуація, що армійське командування виходило далеко за межі своєї компетенції, намагалося регулювати деякі політичні заходи, не розуміючи їхніх тонкощів. Виклад фактологічного матеріалу у підрозділі 2.2. надзвичайно цікавий, є оригінальні авторські оцінки та судження, але, на наш погляд, не вистачає роз'яснення Ігоря Васильовича щодо назрілої думки: якщо імперська влада хотіла швидкими темпами інтегрувати Галичину до імперського простору, то необхідно було б усунути від управління військових, якщо на першому місці були військові цілі, міцний тил, то варто б було відмовитися від асимілятивних, репресивних заходів, облишити спроби русифікації, силового навернення західноукраїнського населення греко-католицького обряду до православ'я, ліквідувати австрійський судоустрій, господарську структуру, що склалась в краї.

Інкорпораційні заходи імперського уряду в Галичині та провал деяких з них дисертант розкрив у підрозділі 2.3. Окремі аспекти, наприклад спроби

окупаційної адміністрації управляти нафтовидобувною та нафтопереробною промисловістю були розширено розглянуто у статтях автора. Так, добродій Ільницький І.В. цілком обґрунтовано довів, що хоч і захопивши Дрогобицький нафтовидобувний регіон російська армія перекрила один із каналів постачання пального і мастильних матеріалів для держав Троїстого союзу, однак командування та відповідні профільні міністерства імперії Романових не змогли у повній мірі використати цей промисловий потенціал Галичини для потреб власної країни; російська окупаційна адміністрація не змогла налагодити ефективного управління найбільш розвинутою галуззю промисловості Галичини.

Зазначимо також, що матеріал підрозділу 2.3 мав би значно ліпший виклад за умови розширеної подачі та аналізу подібних процесів, зокрема, у культурно-освітній сфері, сільському господарстві, транспортному сполученні та торгівлі.

Загалом у другому розділі своєї роботи дисертант добродій Ільницький І.В. зробив виважені, об'єктивні висновки, в яких вказав, що недосконале законодавство, суперечливість розпоряджень військового командування та центрального уряду щодо Галичини та її управління, постійне позанормативне втручання у роботу управлінського апарату вищих осіб держави не сприяли стабільній та ефективній роботі окупаційних інституцій у Галичині.

Варто погодитися також із структурою третього розділу дисертації, в якому здобувач розкрив специфіку функціонування центральних та крайових цивільних, військових підрозділів управлінського апарату Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини, їх кадрове забезпечення. Названі аспекти розкрито у повній мірі. Новизною дослідження вважаємо обґрунтований авторський аналіз та констатацію недофінансованості потреб управлінського апарату Тимчасового військового генерал-губернаторства з ряду важливих напрямків. Показано і детально розкрито Ільницьким І.В. діяльність управлінської системи окупаційної адміністрації, виявлено

дослідником кадрові, фінансові, матеріально-технічні проблеми, доведено абсолютну неузгодженість у діяльності контррозвідувального, поліційного управлінь; показано відсутність належного озброєння та обмундирування в армійських підрозділах, що дислокувалися у Галичині й підпорядковувалися безпосередньо генерал-губернатору Г. Бобринському, що дозволило по-новому, ніж це мало місце в історіографії попередників, розкрити й оцінити перший період російської окупації в Галичині. Мимоволі виникає запитання, як взагалі ця система могла працювати та тримати порядок у тилу армій Південно-Західного фронту? Разом із надзвичайно цікавим матеріалом у підрозділі 3.1. на наш погляд, дослідження виграло б при подачі аналізу діяльності та особистих характеристик персоналій львівського та чернівецького губернаторів. На наш погляд, необхідно було б з'ясувати як особисті якості чиновників вищого рангу впливали на роботу управлінських підрозділів, добір кадрів, здійснення повсякденного функціонування імперських інституцій. Доцільно б, на наш погляд, було залучити джерела з австрійської сторони, в яких би було подано оцінку евакуаційних заходів російської адміністрації, адже нерідко було так, що при евакуації залишалося багато таємних документів, карт, тощо.

У підрозділі 3.2, де висвітлено особливості формування і функціонування штабу Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини, проаналізовано звіти його структурних підрозділів, дисертант цілком справедливо констатував, що через цілий ряд організаційно-правових проблем діяльність військового напрямку російської окупаційної адміністрації була неефективною. Основною була кадрова проблема, відсутність достатньої кількості фахових працівників, яка й обумовила стихійне поєднання різних напрямків роботи в рамках одного управління чи відділу. Так вийшло об'єднання стройового відділу з оперативним; господарського з інспекторським. Судочинство, військову цензуру, контррозвідку було покладено на штаб та обер-офіцерів. На перший порох таке об'єднання було прийнятним, проте зростання діловодства та об'ємів

справ зовсім унеможливило таке суміщення. Така ситуація змальована дисертантом досить яскраво, але висновок занадто лаконічний, варто було б у висновку підсумувати матеріал по кожному напрямку роботи Штабу Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини та вказати який напрямок реалізовувався більш-менш ефективніше, а який був повністю провалений.

У підрозділі 3.2 дисертант добродій Ільницький І.В. зосередився на висвітленні роботи Львівського градоначальства, яке дало йому можливість виявити особливості функціонування управлінського апарату російської окупаційної адміністрації на найнижчому (міському) рівні. Львів у цьому плані був показовим та водночас особливим містом. Сутність роботи окупаційної адміністрації на місцевому рівні автором розкрита у повній мірі, але, якщо джерела дозволяли, то вартувало б долучити до аналізу ситуацію й в інших містах регіону. Цікавими є сюжети про організацію приїзду імператора Миколи II до Львова. Урочисті заходи та їхня організація також демонструють специфіку діяльності російського окупаційного управлінського апарату, засвідчують прагнення місцевих адміністраторів продемонструвати видимі атрибути успішності їхньої діяльності при провалі роботи по ряду ключових напрямків.

Загалом третій розділ дисертації добр. Ільницького І.В. є приладом абсолютно нового бачення діяльності окупаційної адміністрації. Текст розділу наочно демонструє головний висновок дисертанта: занадто недосконала структура окупаційної адміністрації, відсутність чітких повноважень та належного фінансування її підрозділів, неефективний кадровий підбір, значний обсяг роботи, відсутність єдиного центру вироблення стратегії управлінських рішень, змагання між Ставкою та імперським урядом за підпорядкування тимчасового військового генерал-губернатора Г. Бобринського, постійне втручання військових у діяльність цивільних інституцій окупаційної адміністрації, пріоритет дрібних військових справ над важливими цивільними, об'єктивно зумовлювали

провал окупаційної політики російського уряду в Галичині впродовж 1914 – 1916 рр.

Підкресливши позитивні сторони дисертаційного дослідження добродія Ільницького І.В., вважаємо за доцільне висловити деякі загальні зауваження та побажання:

- при перекладі цитат із російського законодавства не варто зважати на зміну сутності деяких формулювань, тому рекомендуємо при подальшій роботі над темою звертатися до допомоги фахівця-філолога або користуватися фаховими словниково-довідковими виданнями;

- основний текст дисертації варто було б персоналізувати конкретними прізвищами чиновників, керівників певних підрозділів, коротко висвітливши окремі персоналії;

- у тексті роботи часто зустрічається «суха мова документів», не завадило, так би мовити, «розбавити» їх авторськими інтерпретаціями або можливо оцінками попередників;

- збільшити обсяг додатків, розмістивши певний ілюстративний, картографічний матеріал.

Резюмуючи свої оцінки і зауваження, побажання й рекомендації маємо зазначити, що у дисертації Ільницького Ігоря Васильовича досліджуються дійсно вартісні й діалектично пов'язані між собою аспекти проблеми з історії Першої світової війни, вивчення і висвітлення яких є вагомим внеском в українську історіографію і, зокрема, ключову проблематику початку ХХ ст. – «Україна у Першій світовій війні».

Висновки до роботи є аргументованими, логічними, вони демонструють комплексне розуміння автором означеної проблеми і високий фаховий підхід до питань, що розглядаються.

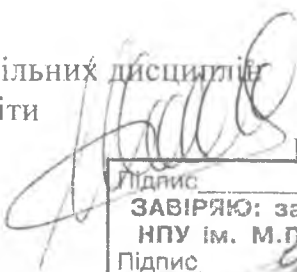
Науковий апарат дослідження оформлений згідно з вимогами ДАК України.

Текст запропонованого автореферату є ідентичним змісту основних положень дисертаційного дослідження. Всі наукові публікації

І.В. Ільницького, вказані в авторефераті, висвітлюють різні аспекти функціонування управлінського апарату Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини і комплексно презентують загальні результати дисертації. Наукове дослідження Ігоря Васильовича пройшло достатню апробацію на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, форумах, а сам дослідник продемонстрував високі аналітичні здібності, професійний підхід до вивчення обраної ним проблематики. Результати його дослідження доцільно буде використовувати при подальшому вивченні функціонування російських окупаційних адміністрацій періоду «Генерал-губернаторства областей Австро-Угорщини, зайнятих по праву війни» на чолі з Ф.Треповим та «Обласного комісаріату Галичини і Буковини» на чолі з Д.Дорошенком, компаративного аналізу трьох періоду російської окупації Галичини.

Висловленні нами зауваження та побажання мають рекомендаційний характер, не знижують безперечних здобутків дисертації, яка є оригінальним, самостійним дослідженням важливої проблеми й виконана на високому фаховому рівні та відповідає вимогам ДАК України, а її автор добродій Ільницький Ігор Васильович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Доктор історичних наук,
професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін
і гендерної освіти Інституту історичної освіти
НПУ імені М.П. Драгоманова, професор

І.А. Коляба
Підпис
ЗАВІРЯЮ: зав. канцелярією
НПУ ім. М.П. Драгоманова
Підпис
«05» 10 2015 р.

Підпис *проф. Ільницький І.В.*
Ільницький І.В.
Директор Інституту історичної освіти
НПУ імені М.П. Драгоманова

16 03.02-11/416
Е 15